

FIGYELŐ

Tolsztoj Leó

Meghalt Tolsztoj Leó. Művészi munkásságának az egész földkerekségen ismert fontossága, a nagy gondolkozó és igazság hirdető világhíre — egyik is, másik is — a maga módján az orosz forradalom világgraszoló jelentőségét tükrözi.

Tolsztoj Leó már a jobbágyság idején feltűnt, mint nagy művész. Zseniális műveinek sorozatában — amelyeket több mint fél évszázados irodalmi tevékenysége folyamán alkotott — főleg a régi, a forradalom előtti Oroszországot, a falu, a földesurak és a parasztok Oroszországát mutatta be, amely 1861 után is félféudális maradt. Oroszország történelmi életének ezt a korszakát ábrázolva, Tolsztoj Leó olyan nagy kérdéseket vetett fel, olyan magas művészi színvonalra emelkedett, hogy művei a világirodalom művészi alkotásainak élvonalába tartoznak. A forradalom előkészítésének időszaka egy olyan országban, amelyre a hűbériség nyomása nehezedett, hatalmas lépést jelentett az emberiség művészi fejlődése szempontjából — mert Tolsztoj lángesze világitotta meg ezt a korszakot.

Tolsztoj, a művészt még Oroszországban is kevés ember ismeri. Küzdelemre, harcra van szükség az olyan társadalmi rendszer ellen, amely embermilliókat taszított sötétségbe, rettegésbe, rabszolgasorsba, nyomorba — szocialista forradalomra van szükség, hogy Tolsztoj nagy művei valóban mindenki tulajdonává váljanak.

És Tolsztoj nemcsak művészi alkotásokat adott, amelyeket a tömegek mindenkor nagyra értékelnek és olvasni fognak, ha — lerázva a földesurak és a kapitalisták igáját — emberi életmódot teremtenek maguknak — Tolsztoj rendkívüli erővel tudta kifejezni a korabeli rendszer által elnyomott tömeg hangulatát, hatalmas megjelenítő készséggel ábrázolta a földretiport tömegek helyzetét, elemi erővel adott hangot elégedetlenségük és tiltakozásuk ösztönös érzésének. A nagyjából az 1861—1904. évek közötti korszakhoz tartozó Tolsztoj — mint művész, mint gondolkozó és igazság hirdető — bámulatos életteliséggel rajzolta meg az első orosz forradalom történeti sajátosságait, erejét és gyengeségeit.

Forradalmunk egyik legfőbb jellemvonása az, hogy **paraszt** burzoáforradalom volt a világkapitalizmus igen magas és az orosz tőkésrendszer viszonylag magas fejlődési fokán. Polgári forradalom volt,

mert közvetlen célja a cári önkény, a cári egyeduralom megdöntése és a nagybirtok megsemmisítése és nem a burzsoázia hatalmának eltörlése volt. Különösen a parasztságból hiányzott a harc eme utóbbi feladatának tudata, nem látta, miben különbözik az a feladat a küzdelem közelebbi és közvetlenebb céljaitól. Paraszt-polgári forradalom volt ez, mert a tárgyi feltételek a parasztság alapvető életkörülményeit, a középkori nagybirtok felszámolását és a „kapitalizmus útjának egyengetését” állították előtérbe — a tárgyi feltételek a többé-kevésbé önálló történelmi akció küzdelemére sodorták a parasztságot.

Tolsztoj műveiben éppen a paraszti tömegek mozgalmának ereje és gyengesége, hatalma és korlátozottsága jutott kifejezésre. Tolsztoj tüzes, szenvedélyes, gyakran könyörtelenül éles tiltakozása az állam és a rendőrileg hivatalossá „avatott” egyház ellen a kezdetleges parasztdemokrácia hangulatáról tesz vallomást; ebbe a demokráciába a jobbagysors, a hivatalnoki önkény és rablás, az egyházi jezsuitizmus, csel-szövények és bitangságok évszázadai a felháborodás és gyűlölet hegyeit sűrítették. Azzal, hogy következetesen, szakadatlanul tagadta a földre vonatkozó magántulajdonjogot, Tolsztoj a paraszti tömegek lelkiállapotát mutatta meg egy olyan történelmi pillanatban, amikor a régi középkori földbirtok — a földesúri és az állam által „adományozott” egyaránt — végül is megtűrhetetlen akadálya lett az ország további fejlődésének és amikor a nagybirtokokat a leghatározottabb és legkönyörtelenebb módon, elkerülhetetlenül meg kellett semmisíteni. A legmélyebbről fakadó érzésekkel és lángoló lázadással eltelve bélyegezte meg a kapitalizmust — kifejezve a patriárchális paraszt minden elszörnyedését. A parasztra ekkor új, láthatatlan, megfoghatatlan ellenség tört — valahonnan, a városokból, vagy idegen országokból, amely megingatta a falusi élet mindmegannyi „oszlopát”, amely mérhetetlen pusztulást, nyomort, éhhalált, vadságot, prostitúciót, vérbajt — az „elsőleges akkumuláció” minden csapását magával hozta és amely az orosz falajba áttűlve, százszorosan hatásosabbá tette a fosztogatás legújabb módszereit, amelyeket Kupon úr dolgozott ki.

Azonban a tüzes lázadó, a szenvedélytől fűtött vádló, a nagy bíráló művei ugyanakkor a patriárchálisan hiszékeny és együgyű parasztot és nem az európai műveltségű író jellemző tudatlanságról tanúskodnak — arról, hogy Tolsztoj nem látta tisztán a válság okait és az Oroszország fölött tornyosodó krízisből kivezető utat. A hűbérés és rendőrállam a monarchia elleni harc Tolsztojnál a politika tagadásává változott, odáig fajult nála, hogy „a rosszal nem kell szembeállni”, híve lett, oda vezetett, hogy teljesen eltávolodott a tömegek 1905—1907. évi forradalmi harcától. A hivatalos egyház ellen folytatott küzdelem egy új, tisztult vallás hirdetésével, tehát a tömegek újabb, megtisztultabb, kifinomultabb mákonyának terjesztésével olvadt egybe. A föld-magántulajdon tagadása nem vezette Tolsztojt arra a gondolatra, hogy az igazi ellenség, a földesúri nagybirtok és politikai hatalmának eszközei: a monarchia ellen összpontosítsa harcát, hanem álmodozó, tévelygő, tehetetlen sóhajtozásba sodorta. A kapitalizmus és a nagytőkés rendszer által a tömegekre zúdított bajok megbélyegzése a nemzetközi szo-

cialista proletáriátus szent felszabadító háborúja iránt tanusított teljesen érzéketlen állásfoglalással társult.

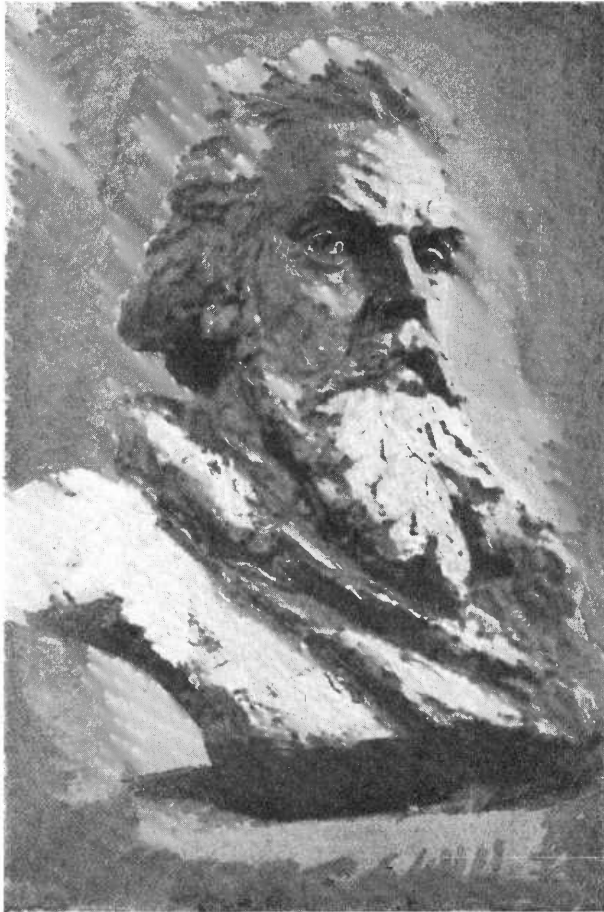
Tolsztoj felfogásában megnyilvánuló ellentétek nemcsak egyéni gondolkozásmódjának ellentmondásai, hanem kifejezői azoknak a nagyon bonyolult, ellentétes adottságoknak, szociális hatásoknak, történelmi hagyományoknak is, amelyek a reformkorszak után és a forradalom előtt meghatározták az orosz társadalmi osztályok és rétegek léteklánát.

És éppen ezért: Tolsztojt csak annak az osztálynak az álláspontjából kiindulva lehet helyesen értékelni, amely az ellentmondások első tisztázásának időszakában, a forradalom idején politikai szerepével és küzdelmével igazolta elhívatottságát, hogy vezetője legyen a népek szabadságáért és a tömegeknek a kizsákmányolás alól való felszabadításáért vívott küzdelemnek, amely bebizonyította, hogy önmegtartózkodással viseltetik a demokrácia ügye iránt, bizonyítékát adta képességeinek, hogy vezesse a harcot a polgári demokrácia (eszerint egyidejűleg parasztdemokrácia is) korlátoltsága és következtelenségei ellen — Tolsztojt csakis a szociáldemokrata proletáriátus szemszögéből értékelhetjük helyesen.

Nézzétek, milyen mértékkel mérik Tolsztojt a kormánylapok: krokodilkönnyeket ontva bizonykodnak, milyen sokra tartják a „nagy írói” — ugyanakkor a szent színódust védik. A szentatyák pedig nem sokkal ezelőtt különösen visszataszító rondaságot követtek el: papokai küldtek a haldoklóhoz, hogy félrevezessék a népet, mondván, Tolsztoj „megbánta bűneit”. A szent színódus kiközösítette Tolsztojt az egyházból. Annál jobb. Ezért a vitézi tettükért a leszámolás napjaiban majd csuhás hivatálnokokkal, Krisztus zsandárjaival, a zsidóüldözéseket és a feketeszázás cári banda egyéb hőstetteit támogató sötétlelkű inkvizitorokkal fizetnek.

Nézzétek, hogyan értékeli Tolsztojt a liberális lapok. Megelégszenek az üres, hivatalosan szabadelvű, elkoptatott tanáros frázisokkal: „a civilizált emberiség hangja” — „az egész világon keltett visszhang” — „az igazság és a jószág eszméi” — stb., amelyek miatt Tolsztoj anynyira ostorozta — joggal — a burzsoá tudományt. **Nem bírják** nyíltan és világosan kimondani, mire értékeli Tolsztojnak az államról, az egyházzól, a föld-magántulajdonról, a kapitalizmusról alkotott felfogását, de nem azért, mert akadályozza őket a cenzura! Nem, ellenkezőleg: a cenzura segíti őket, hogy kimásszanak a bajból — hanem azért, mert Tolsztoj bírálatának minden tétele jókora pofon a polgári liberalizmusnak, azért, mert már az a mód is, ahogyan Tolsztoj **felteszi** korunk legfájdalmasabb, legátfozottabb kérdéseit, pocsecská veri a kaptafára készült szólamokat, az elnyűtt cselekedéseket, liberális (meg liberális-národnyák) publicisztikánk selyempapírba csomagolt „civilizált” hazugságait. A szabadelvűek mindannyian Tolsztoj mellett és a színódus ellen vannak — és, ugyanakkor... a vjehisták* mellett állnak, akikkel „lehet vitat-

* Vjehisták az 1905-ben megjelent »Vjehi« című cikkgyűjtemény köré csoportosult szabályelvűek. — A »Vjehi« a liberális értelmiség eszméinek adott hangot. — A szerkesztőség megjegyzése

ALMÁSI GÁBOR : Muszorgszkij

kozni", de akikkel meg „kell” egyezni egy játszmában, akikkel együtt „kell” dolgozni irodalmi és politikai téren. Viszont Antonije Volinszki összecsókolózna a vjehistákkal.

A szabadelvűek elsősorban azt hangsúlyozzák, hogy Tolsztoj a „nagy lelkiismeret”. Hát nem üres szólam az, amelyet ezerféleképpen ismételt a „Novo vreme” és minden hasonszórú lap? Hát mi más ez, mint a demokrácia és a szocializmus határozott kérdéseinek — amelyeket Tolsztoj vetett fel — kerülgetése? Mindezzel hát nem éppen azt állítják előtérbe, ami Tolsztoj előítéleteit fejezi ki és nem az értelmét, azt, ami nála a múlthoz és nem a jövőhöz tartozik, politika-tagadását és az én erkölcsi főkéletesedésének hirdetését és nem viharos tiltakozását minden osztályuralom ellen?

Tolsztoj meghalt és vele a múltba merült a forradalomelőtti Oroszország, amelynek gyengeségét és fehetetlenségét a lángeszű művész filozófiája fejezi ki és művei mutatnak be. Hagyatékában azonban van valami, ami nem a múlthoz, hanem a jövőhöz tartozik. Oroszország proletáriátusa magáénak tekinti és felhasználja ezt az örökséget. Az orosz proletáriátus megmagyarázza majd a dolgozók és kizsákmányoltak tömegének az államról, az egyházzól, a föld-magántulajdonról mondott tolsztoji bírálat jelentőségét — de nem azért, hogy a tömegek az én főkéletesedése és az igaz élet után áhítozzanak, hanem azért, hogy fölkeljenek és földresujtsák a cári egyeduralmat és a földesúri nagybirtokos-rendszert, amelyet 1905-ben csak kikezdttek és amelyet el kell pusztítani. Az orosz proletáriátus megvilágítja majd a tömegek előtt Tolsztoj kritikáját a kapitalizmusról — de nem azért, hogy a tömegek megmaradjanak a kapitalizmus és a pénz uralmának átkozása mellett, hanem azért, hogy életükben és harcukban igénybe vegyék a kapitalizmus műszaki és társadalmi vívmányait, hogy megtanulják: a szocialista harcosok egységes milliós hadseregébe kell főmörülniök, amely majd megdönti a főkésrendszert és megteremti az új, a nép nyomora és az ember ember által való kizsákmányolása nélküli társadalmat.

1910.

V. I. Lenin